

Somogy Megyei Múzeum
NA-1039.
Néprajzi adattár

--	--	--	--	--

Somogy Megyei Múzeum
NA-1039.
Néprajzi adattár

Gyűjtő: LATT KASZLÓKÉ

Gyűjtés ideje: 1991.

TART.: CSURGÓ ÉS KÖRNYÉKE KE VONAT-
KÖZÖ HIEVELMEK - BABORÁK

15 lap

Földrajzi melltató: CSURGÓ

Szakmelltató: XXI.

LELTÁRKÖZLÉS:

HALASPACK RT.

CSURGÓ ÉS KÖRNYÉKÉRE VONATKOZÓ HIEDELMEK-BABONÁK

GYŰJTÖTTE ÉS FELDOLGOZTA

WITT LÁSZLÓNÉ

1981.

Mindent felülmúló erőnek is nevezhetnénk a babonás szokásokat, mely a tudatlanságban élő múlt emberét erős korlátok közé szorított. Vajon mit jelentett egy egyszerű ember életében hinni a javasasszony jóslatában, a boszorkányos rontani tudásban, a gyógyító erejű viaszöntésben és a vizöntés varázslatos erejében.

A múlt embere kereste a vigasztalás és gyógyulás akkori lehetőségeit, melyet nagyobb részben a babonába vetett hit erősített és sok esetben káros bosszúvágygá fokozódott. De vajon csak így vélekedhetünk-e a múlt emberéről? Tiszta hitű emberek régen is éltek, mint ahogy a ma élők között is sokan vannak, akik hiszik a rontás erejét. Babonás megnyilvánulások ma is megtalálhatók és éreztetik hatásukat. A ma embere bár tagadja, szégyeli, de belül mégis a zártság hatalma alatt uralkodó szerepet diktál a babonás hit. Hinni a fekete macska szerencsétlenség okozó létében, az álmok érzésvilágában, a bagoly halált jelző hangjában. Ha mind ezt hiszi a haladó kor embere, akkor mikor lesz a végnapja a babonás hiedelmeknek? Mikor vonhatunk határvonalat hitvilágunkban? Mikor lesz tiszta a gondolatmenetünk? Mikor szakadunk el végleg a rossz szellem hatalmától.

A fejlett civilizált élet, s tudás útját építve sem tudta teljesen kiölni a babonába vetett hitet. De miért nem? Nem elég világos a babona romboló hatása? Nem vesszük észre, hogy az emberi erő megcsúfolása rejlik benne? Igyekezzünk feljutni a tiszta értelem magaslatára, új lehetőségek és hitek - tiszta hitek, tiszta érzések felé menni.

És ha egyszer felérünk a csúcsra, tudunk-e erősen megállni a tiszta gondolatvilágunk bástyáján? Tudunk-e búcsut inteni a múlt babonás szellemének? Végleg eltörölni életünkben minden rosszat.

A jeles napokhoz fűződő hiedelmek részben hangulatossá tették a falusi nép életét, de ennek is vannak fokozatai a rossz felé irányulva. A játékos babonás hiedelem mindaddig elfogadhatónak ítéhető, míg megőrzi ártatlanságát. De a rontás és a javasasszonyi teendők már erős és mély utat taposnak hitünk világában. Példa erre a Berzencén feljegyzettek. A berzencei adatközö meggyőződéssel hiszi a babonás tetteket és a rontás hatalmát. Elmondása szerint tanulták a babonáskodást. Aki ezzel foglalkozott, azt tüzes kemencébe dugták és a tűz eltávozott mellőle. Láng nem érte. A rontással foglalkozó személy mindig éjjel háromnegyeken jön, meg pl. háromnegyed kilenc, háromnegyed egy, vagy háromnegyed kettő időszakot választja. Ezenkívül a rontó eszköz is szerepet játszik. - Kóc, szita, kés, tojás, pohár, cukor, pénz, stb. Ezeket az eszközöket attól kérik, akinél rontást kívánnak alkalmazni. Például, ha pénzt ad, akkor a házból eltávozik a pénz. " Még a kulcslyukon is elviszi a rontó a pénzt ". Ha tojást kérnek és adnak, nem tojnak a tyúkok. Mindegyiknek megvan a jelentősége, emberre, állatra vonatkoztatva egyaránt szerepet tölt be az eszköz használata. A következőkben részletezek egy-két rontási módot és annak hatását.

1. Felveszik a megrontani kívánt illető lábnyomát -földet,

amit aztán televernek gombostűvel, hét vöröshagyma hasábal, hét fokhagyma gerezddel, /"görözd"/, hét fekete babbal, hét szem fekete borssal megrakva összezsomagolják és elégetik vagy kútba dobják.- Betegséget és halált okoz.

2.A rontó a tehén szarvát a süvegfán ülve fogta és végképp megrontotta. A megrontott tehén a patáját emelgette szüntelen. - Megfejni nem lehetett.

3.A rontó /boszorkány/ a kapu bejáratához kis kúp földet tett, hogy a legény elvegye a néki kijelölt lányt. Aki a kúpot felrúgja - lábbetegséget kap. /Kettős szerepet tölt be. /

4.A rontó a megrontani kívánt személy ágya alá rágott csontot tett.- Betegséget okozott.

5.Apróra vágott haját pogácsába gyúrtak, /leginkább dióspogácsába /, hogy ne legyen feltűnő / és a rontani kívánt személyt ezzel kínálták meg. Ennek értelmét és hatását több változatban ismerik. Például szerelmi vonatkozású és betegség idéző erejét.

6.Záptojást - polozsnyatojást /amit vakcsibének is mondtak/ megtörték, megszárogatták. Akivel megetették, nagyon beteg lett. / Az eresz alját telerakták ilyen tojással, hogy mindig legyen tartalék. /

Ezeket a betegségeket mindig javasasszonnal gyógyították, aki jósolni is tudott. Előrelátó volt. Szertartásszerűen végezte munkáját a javasasszony és teljes átélést megkövetelő szabályt alkalmazott. Mondván: úgy lesz hatása. A kételkedőket nem szívesen fogadta.

Rövid megbeszélés után a javasasszony felmelegítette a viaszt, miközben a megrontott személyt háromlábú székre ültette. Fej fölött vízzel telt fehér tányért kellett fogni. A javasasszony lassan öntötte a viaszt a tányérba és folyamatosan imádkozott. Imádkozás közben minden szentet felsorolt. Továbbá ezt mondta: "Hogy én ezt a Marcsát - Marit cóprálom, boszónkálom és gyógyitom." A beteg ezután ~~emelési~~ emelési érzést érzett / vagy kellett volna érezni/. Ezt a folyamatot háromszor kellett megismételni.

Állatra vonatkozó gyógyítás: "Egy alkalommal párló hamut találtak a tehén hátsó lába alatt. Ekkor lefejni nem tudták. Az állat csak vándorolt, futott, zavaros volt. A javasasszony meggyógyította úgy, hogy a kötényét levette és a lába között keresztül húzta. Azután a tehenet megsimogatta vele. A tehén ekkor megnyugodott. Fejni is lehetett már, de a tejet nem lehetett meginni és használni, mert bűdös volt. Ezután viasz-öntést alkalmaztak a gyógyításhoz, végül parázsra öntötték a tejet, mely után ihatóvá vált a tej. Rontás elleni szert is alkalmaztak, főleg teheneknél, mivel a tej fontos szerepet töltött be a család étkeztetésénél. Ezért a tehén fejére és farkára olvasztott viaszt öntöttek, aminek ott is kellett maradnia.

A jóslásról kétféle módot ismertettek. Valószínű, voltak más folyamatok is.

1. A javasasszony a jósláshoz fekete kávéfőz, melynek jó zaccosnak kell lenni. A leülledés után a jósoltatni szándékozó személlyel megitatja. A leülledett zac-

cot nézve mond jövendőt a javasasszony.

2. A felmelegített viaszt vízzel teli tányérba csúrgatják és a vízszinten elhelyezkedő viaszecseppekről állapítja meg a javasasszony, hogy pl. mikor megy férhez a lány, kit milyen sors vár élete végéig és azt is, hogy miáltal hal meg.-

Voltak, akik a javasasszony tanácsát hiven teljesítették, még akkor is ha csalódást és keserűséget okozott. Pl. a javasasszony tanácsára kivágták a gyümölcsfát, hogy alatta találjanak valamit.- De nem találtak. Vagy: a dunyhát ürítsék ki és benne koszorút találjanak.- De nem találtak.

A gyógyításnak egy másik változata a víz-öntés. A víz-öntéssel már többen is foglalkoztak, többnyire öregasszonyok.

Egy faluban kb. kettő, három ilyen asszony akadt. A vízöntést legtöbbször igézés és ijedtség következtében alkalmazták. Ha valakinek összeér a szemöldöke, az igézni képes.

Szépnek mondják a gyereket, rögtön ráfelelik: "Szem ne ártson neki". Ugyanilyen esetben az állatoknál köpködést alkalmaztak. Mindkettő még ma is előforduló jelenség. A vízöntés alkalmazási módjánál is akad különbség. Például a berzencei vízöntés eltér a többi faluban ismert folyamattól.

1. A kimért vizet faszénre öntötték, imádkoztak és keresztet vetettek a víz felett. Sorolták a baj okát és amelyik okozta, annál jobban sipol a víz.
2. Egy bővebb magyarázat, melyet Berzencén alkalmaztak: A vizet patakból meritették, mondván ez hatásosabb. A patakból meritett vizet először a vízfolyás irányába, másod-

szor a vízfolyással szemben. Mindkét meritést kiöntik és a harmadik merítés a jó, amit szintén a vízfolyás irányába merítenek. Tűz fölé teszik és többször keresztet vetnek fölötte, közben imádkoznak is. Az imádkozások végén parazsat ejtenek a vízbe, mindaddig ismételve, míg a parazs le nem száll a víz aljára, miközben sorolják: férfi, nő, gyermek, lány, fiu, stb. Az okozó említésénél a parazs elmerül. Ezután a vízből is itatnak a beteggel és meglocsolják, homlokára pedig keresztet húznak.

Rontás, gyógyítás, kavarodott hitvilág. Mindezeket az elmondók teljességgel hiszik. Az egyik adatközlő megerősíteni kívánja hitét azzal, mert úgy véli azért nem tudott férhez menni, mert megrontották, megbabonázták a kérőt is, meg őtet is. Mert ugyan volt kérője, de többet nem tért vissza.

A jeles napokhoz fűződő babonás hiedelmek, szokások az ország más vidékein is ismeretesek, de talán nem lesz hiábavaló, ha Csurgó és környékére vonatkoztatva itt most néhányat felsorolok. Lehet, hogy hasonló is akad, de előfordulhat, hogy ismeretlennel is találkozunk.

Újév napján

1. A közös udvarban lakók hajnaltájt siettek a kutra vizért, mert annak volt szerencséje az év folyamán, aki előbb vitt vizet.
2. Szentelt vízzel meglocsolják a lakást, mert tisztaságot és szerencsét hoz a házhoz.

Gyertyaszentelőkor:

ha kisüt a nap, azután még rossz idő következik. /Befujja

a szél a havat. /

2. Gyertyát szenteltetnek és halál esetén ilyen gyertyát égetnek. A halott kezébe is ilyen gyertya kerül. /Február 2./

Jégtörő Mátyás:

ha talál jeget, akkor rombol, ha nem, akkor épít. - Jeget rombol és épít. / Február 24./

Húshagyó-kedd:

Reggel korán két a ház népe, - öreg, fiatal egyaránt, hogy a magnak való vetőkukoricát lemorzsolják, azért, hogy a madarak ki ne egyék.

2. Húshagyó-kedden kenyeret sütöttek, hogy nagyok legyenek a tőkök.
3. Húshagyó-kedden csak lustálkodni volt szabad, hogy a nyáron betegek ne legyenek.
4. Húshagyó-kedden a szomszédokba visznek törni való paprikát szárogatni, hogy a szomszédnak ne legyenek csibéi.

Csonka-csütörtök:

1. Ezen a napon nem fontak, mert nehogy csonka és száraz legyen a kender szára.

Nagypéntek:

1. Ha esik az eső, száraz lesz a nyár.

Vince napja:

1. Vince napján esik az eső, akkor sok bor lesz. /Vince, tellik a pince"/. / Fénylik a Vince, megtellik a pince" /

Szent György napja:

1. Szent György napján ha elbújik a fű a vetésbe, akkor jó

termés lesz.

2. A kerítésen lévő lyukakhoz nyirfaágat szurtak, hogy a boszorkányok meg ne nyomják a ház népét.
3. A tehenet zöldfa ággal hajtották, hogy egészséges legyen.
4. Ezen a napon inget nem volt szabad varrni. Ezt mondták:
/"Szent György napján inget varrtam, Márók napján megvakultam. "/
5. Szent György napján zöldágot hoztak az erdőből és a kapuhoz fűzték, hogy ne tudják megbabonálni- rontani a jószágot.
6. Szent György napján a rontó megforagja a kapulábfát, hogy elvigye a hasznot. /Megbizásból is végezte. /

Flórián napja:

1. Ezen a napon a régi öregek nem vetettek kukoricát, mert vetés esetén nem hoz fejet.

Pünkösd napján:

1. A lányok pünkösdi rózsa harmatában mosakodtak, hogy szépek legyenek.
2. Pünkösd napján hajnalban elmentek a lányok a búzatáblához, hogy a harmatjában megmosakodjanak. - Ezáltal szépek lesznek.

Medárd napja:

1. Ha ezen a napon esik az eső, akkor negyven nap esni fog.

Antal napja:

1. A régi öregek ezen a napon nem dolgoztak a szőlőben, mert ellenkező esetben elveri a jég.

Úrnapi körmenet:

Sátrakat készítettek zöld ágakból. A végén szétszedék és mindenki vitt haza négy ágat és a kert négy sarkához egy-egy ágat szúrtak, hogy a kert meg legyen védve a jégveréstől.

Pál-forduló:

1. Pál-forduló napján ha tiszta az ég, bőven terem mező, puszta.

András napja:

1. A lányok cédulákra fiú neveket irnak és gombócokba rakják. Főzés közben amelyik gombóc elsőnek jön fel, azt gyorsan kiveszik. Amilyen nevet találtak benne, olyan nevű lesz a férj.
2. András napján a lányoknak csak búzaszemét volt szabad enni - 3x3 szemet. Reggel, délben, este 3x3 szemet ettek. Másnap reggel amilyen férfi nevet elsőnek hallottak, olyan nevű lett a férjük.

Luca napja:

1. A lányok inget kezdenek el varrni, ami karácsonyig készül el. Karácsony estéjén abban mennek a templomba. Így megtudják, hogy ki veszi el őket.
2. Luca napján semmit nem jó kiadni a házból, mert nem kottyol a tyúk.
3. Luca napján szalmát szoktak lopni a szomszédból, hogy előbb legyen kotlós.
4. Luca napján meglopják a szomszéd favágatóját, hogy korán legyen kotlós és csirke.

5. Luca napján a szomszéd favágítójáról forgácsos földet lopnak, amit főtt kukoricával összekevertek és hordó-abroncs közé téve adták a tyukoknak, azért, hogy a tyúk-
kok együtt legyenek.
6. A lányok Luca napjától kezdve karácsonyig minden nap egy cédulára férfi nevet irnak. Karácsony napján a cédulákat összekeverik és amelyik nevet kihuzzák, olyan nevű lesz a férj.
7. Luca napján a babonás asszony elment szomszédba és az ágy végébe kapaszkodva féllábon állt. Le nem ült, bármennyire is kinálták helyyel, azért, hogy a szomszéd asszony kotlósa féllábon álljon a tojásokon és ezáltal nem lesz csibe.
8. Luca napján kezdik készíteni a luca-széket és karácsony böjtjén fejezik be. Arra állnak rá, hogy meglássák ki a faluban a boszorkány.
9. A luca-szék készítését Luca napján kezdték el. Mindennap kellett rajta dolgozni és karácsony estig el kellett készülnie. Karácsony éjszakáján a keresztúthoz vitték ott ráültek és aki nem jól készítette el, azt elviszik az ördögök.

Karácsony napja:

1. Ha karácsony éjszakáját átsüti a hold, kevés lesz a széna.
2. Karácsony napján nem szabad lefeküdni a gazdának, mert eldől a gabonája.
3. Karácsony éjszakáján a lányok kimennek fáért, bevisznek

- egy öllel és ha páros, akkor még azon a télen férhez mennek, ha páratlan, nem megy férhez.
4. Karácsony este asztalterítéskor az abroszt háromszor meglebbentették, hogy a kert felé menjenek a csirkék.
 5. Karácsony este a szemetet a ganyéra öntötték és ezt mondták: pücskők, csótányok, a házamtól mind eltávozzatok.
 6. Karácsony este az asztalra az abrosz alá furót, kaszakövet, gyalut, férfi kalapot tettek, melyeket akkor használtak, mikor a tehén tőgye megkeményedett. A fent említett tárgyakkal huzogatták, simogatták a tehén tőgyét gyógyítás céljából.
 7. Karácsony estéjén az asztalra tették az énekeskönyvet, imádságoskönyvet, erszényt, melytől áldást reméltek.
 8. Karácsony este az erszénybe /bugyellárisba/ legyát tettek, hogy sok pénz legyen.
 9. Karácsony estéjén az asztal alá szénát, kukoricát tettek, hogy jó evők legyenek az állatok.
 10. Karácsony napján a szemetet nem vitték ki a házból, összegyűjtötték, egy sarokba rakva és karácsony elmúltával korán reggel a gyümölcsfák tövéhez öntözték - tették, hogy sok termés legyen.
 11. Két karácsony közben a szemetet összegyűjtötték és a keresztútra vitték.
 12. Karácsony este a söprút a szómakazalhoz szokták vinni, hogy el ne vigyék a szerencsét. Ugyanerre vonatkoztatva, a tyúkok jó kotyolók legyenek.

13. Karácsony napján addig nem raknak tüzet, amíg a szomszédház kéménye nem füstöl. Ezáltal a férgeket /csótány, patkány/ a szomszédba űzik.
14. Karácsony napján a gazdasszony utolsónak kelt fel az asztaltól, hogy jó kotyolók legyünk a tyúkok.

Szilveszter napján:

Tollas pogácsát sütöttek. Ahány a családtagok száma, annyi pogácsára tűztek tollat, névszerint megjelölve a pogácsákat. Akinek a pogácsájáról előbb leégett a toll, az halt meg előbb.

Esküvő, lakodalom:

- 1: Ha a menyasszonyos háznál van a lakodalom, a megrontók elmennek a vőlegény ingéért azzal az indokkal, hogy amiben volt az elázott. A vőlegényes háznál átvett inget megrontják - megöntik. Három nap múlva elvál az ifjú pár.
2. Esküvő előtt a menyasszony cipőjébe pamutot tettek, hogy az asszony szava legyen fölényben.
3. Amikor a menyasszonyt a vőlegényes házhoz vitték, kukoricát szórattak vele végig az úton, hogy jó háziasszony legyen.
4. Ha esküvőre menet a násznép babonaságba lép, amit az elenség elszórt, mind megbetegszenek, különösen a vőlegény.
5. Lakodalomkor a cserépfazékba mindenfélét raknak a megrontók, babot, kukoricát, szöget, gombostűt, ezt összefőzték. Aki előbb meglátja, az hal meg előbb lakodalom után. Ha csodájára megy még valaki, az is hamarosan meghal.

6. A lakodalmos háznál a kút körül temetőből vitt rontószert / sírföld és füvek / hintettek. Aki elsőnek megy a kútra, az nagyon beteg lesz.
7. Esküvő után, amikor a fiatal pár aludni megy, a menyasszonynak a vőlegény kalapjára kellett tenni a fátyolát.- Ezáltal az asszony szava kerül fölénybe.
8. A nászéjszakán amelyik előbb elalszik el, az hal meg hamarébb.
9. Lakodalomkor a menyasszony cipőjébe kócot szőtek tenni, hogy a babona ne ártson neki.
10. A templom ajtónál a menyasszonynak kell előbb kilépni, hogy ő legyen erősebb és uralkodni tudjon a férjén.
11. A vőlegény derekára nyálas fonalat kötöttek, hogy meg ne igézzék és a babona ne tudjon ártani.
12. A vőlegény cipőjébe egy fillért tettek, hogy ha babonaságba lép, ne ártson neki.
13. Esküvő után a menyasszonyt az ágyiruhához kísérték azzal a céllal, hogy a fejét háromszor üsse hozzá. Így a férje korán elalszik és nem lesz házsártos.
14. A menyasszonyt kikisérték a pajtába és a létrán annyit kellett lépnie, ahány évig nem akartak gyereket.
15. A menyasszony után tollatt fújtak, mikor a vőlegényes házhoz vitték, azért, hogy könnyen szülő legyen
16. Nászéjszakán a vőlegénynek nem szabad a menyasszony

mellét megfogni, azért, hogy ki ne fakadjon szoptatáskor.

Kisgyerekekkel kapcsolatos babonák:

1. Ha a gyerek nagyon beteg volt, az apja jegykendőjét a feje alá tették. Gyógyulást reméltek tőle.
2. Ha a napnyugta kint éri a gyerek ruháját, akkor elveszti az álmát.
3. Ha az eső ráesik a kisgyerek ruhájára, akkor szeplős lesz.
4. Az ajtósaroknál egy kis pont nagyságú földet kell felvenni és a gyerek párnája alá tenni, hogy jó alvó legyen. /Újszülöttnél alkalmazták/.
5. Körösztös ruca, vagy isten-fát leptak és a gyerek feje alá tették, hogy jó alvó legyen.
6. A patkónyom ahogy kivál- patkó közti föld ahogy egybe marad, ezt a földet beletették egy ruhába és a bölcsőbe tették, hogy a gyerek jó alvó legyen.
7. Mikor rossz volt a gyerek, elmentek a szomszédba mosogatórongyot lopni, hogy jó legyen.
8. Ha viszkedéees a gyerek, akkor a fürdő vizét rózsafa tuskéjére kell önteni és ettől elmúlik a viszkedés.

Temetés, haláleset:

1. Mikor a halottat kivitték az udvarból, a jószágot megkorbácsolták, hogy el ne hulljon- el ne pusztuljon.
2. A szobában összesöpört szemetet a halott után öntötték az útra, hogy minden bajt magával vigyen.
3. A halott ruhájával meglebegtették a jószágot, hogy megijednejenek és el ne pusztuljanak.

Nem kimondottan az a cél vezetett, hogy felsoroljam az összes babonás szokást, melyeket ezen a vidéken alkalmaztak, csupán izelítőt kívántam adni az elmaradottság hibáit tükröző tényekből. Rávilágítani az egymás elleni harcra, mely egy falun belül, vagy esetleg családon belül uralkodott. A haragvó és irigy ember mindig közelebb került a babonához, mint a józan gondolkodó és hit szerint is tiszta ember. Bármennyire is kutatnám, akkor sem tudnék tiszta képet adni a mélyreható hitek világáról. Főleg arról nem, hogy mikor, milyen embertípusból volt több, vagy kevesebb. Ezért mindenki maga próbálja szem előtt tartani hitének érzésvilágát úgy, hogy okulni tudjon a múlt hibáiból.

Gyűjtőhelyek: Berzence, Curgó, Curgónagymarton, Gyékényes,
Porrog, Porrogszentkirály, Senta.

A faluk szerinti elosztást nem láttam szükségesnek, mivel általában egyező adatokra találtam. Egyedül Berzencén voltak eltérések az adatok gazdagsága révén.

Ezt a munkát saját gyűjtés alapján az adatközlők elmondása szerint dolgoztam fel.

Az adatközlők neveit kérésükre nem közlöm.